

АПСТРАКТ

Алмашки крај је дио града Новог Сада, наслоњен на централно градско подручје и као такав има дугу историју и веома карактеристичне природно-географске и друштвено-географске карактеристике које су утицале на његов настанак и развој. Стога је Алмашки крај, са специфичном уличном структуром, као и унутрашњом и спољашњом физиономијом, предмет овог рада. План детаљне регулације даје јасне смјернице за развој овог простора, са освртом на план организације и уређења простора, план саобраћаја, план уређења слободних и зелених површина, те културно-историјски значај, чија је анализа један од задатака овог рада, баш као и анализа стања на терену и давање визије могућег уређења Алмашког краја. Циљ рада је да се укаже на значај овог дијела Новог Сада за развој туризма и на његово могуће укључивање у туристичке токове, кроз постојећа и нека будућа планска рјешења.

Кључне ријечи: стање, планирање, уређење, план детаљне регулације, Алмашки крај, Нови Сад

ABSTRACT

The Almaški district is part of Novi Sad, leaning on the central city area with a long history and very special natural-geographic and socio-geographical factors that influenced its development. Therefore, the Almaški district with a specific street structure, as well as internal and external physiognomy is the subject of this paper. The Detailed Regulation Plan provides clear guidelines for the development of this area, with a view to the plan of organization and spatial planning, the traffic plan, the plan for the regulation of free and green areas, and the cultural and historical significance. Its analysis on-site research,

as well as giving a vision for the possible design of the Almaški district. The aim of the paper is to point out the importance of this area of Novi Sad for the development of tourism and possibility of its inclusion in tourist traffic through existing and future planning solutions.

Key words: Condition, Planning, Regulation, Detailed Regulation Plan, Almaški District, Novi Sad

УВОД

Алмашки крај има посебно мјесто у историји и урбаном развоју Новог Сада, јер одише прошлости и посебним градитељским узорима, који и данас свједоче о околностима и условима живљења и рада у овом јединственом градском насељу. Осим што је најстарије насеље настало послје оснивања Новог Сада, на његовој периферији, то је био и центар индустријског развоја у градским оквирима. Чувајући старе урбане вриједности уских, кривудавих и калдрмисаних улица, малих пијачних тргова, дућана, бакалница, кафана и занатских радњи, те сјећања на многе важне јавне личности, Алмашки крај подсећа на вриједну и крхку народну умјетност и инспирацију, уткану у топониме, називе улица, легенде, али и истините приче из прошлости, које у народу добијају нову димензију и конотацију. Бранећи границу на Дунаву, Алмашани су чували и хранили своју духовност, радиност и културу, као дјелиће свога унутрашњег бића, личног и колективног идентитета и бијега од сурове реалности, која уништава све лијепо у човјеку. Ипак, они су успјели у намјери да до данашњих дана сачувају дио своје прошлости, која по много чему заслужује да се нађе на туристичкој мапи Новог Сада, као Сент Андреја покрај Будимпеште, Скадарлија у Београду или Башчаршија у Сарајеву. На сличан начин Миловановић (2018) анализира „Трећи Београд“, Кузовић (2018) Трг Партизана у Ужицу, Гарача и сарадници (2012) Јодну Бању у Новом Саду или Петроварадинску тврђаву (2010), док Алачић (2010) описује унутрашњи дио града у Суботици. Предмет рада је сагледавање постојећег стања и давање приједлога за уређење Алмашког краја у функцији развоја туризма. Циљ је да се покажу урбанистичке и културолошке

* Вук Гарача, ванредни професор, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство, vuk_garaca@yahoo.com

** Милан Брадић, ванредни професор, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство, milanbradic@gmail.com

*** Светлана Вукосав, ванредни професор, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство, cesamobr@yahoo.com

Карта бр. 1.
Дио Алмашког краја обухваћен
Планом детаљне регулације

Map 1.
Part of the Almaški district covered by
the Detailed Regulation Plan

специфичности тог простора, а као најзначајнији задаци издвајају се анализа просторно-планских докумената, историјског контекста настанка и развоја простора, као и његових специфичних физиономских карактеристика. При томе су кориштени методолошки поступци анализе постојеће литературе, просторно-планских докумената, постојећег стања, те синтезе приликом доношења одговарајућих рјешења, идеја и размишљања о могућим правцима развоја. Теренски рад током 2018. и 2019. год. омогућио је увид у постојеће стање и његову успоредбу са ПДР-ом.

ПРОСТОРНИ ОБУХВАТ

Алмашки крај се налази у сјевероисточном дијелу Новог Сада, повезујући на тај начин најуже градско језгро и његове рубне дијелове. Простор омеђен улицама Гундулићевом, Ђорђа Рајковића, Земљане ћуприје, Косте Хаџи, Матице српске, Стеријином, Хаџић Светића и Темеринском захвата 17,17 ha. Овако добар положај на микроплану, као и изванредна повезаност у систему Градског саобраћајног предузећа, дају предуслове за развој Алмашког краја у смислу градске туристичке локације.

ИСТОРИЈА

У Великој сеоби Срба 1690. год., један дио становништва са Косова и Метохије насељен је у селу Алмаш, које се налазило на мочварном и неплодном земљишту, између данашњег Темерина, Надаља, Сирига и Србобрана. Високи порези, ниски приноси и честе епидемије маларије учинили су да се Алмашани 1717. год. трајно населе на територији Петроварадинског Шанца (Рожић, 2007).

Алмашки крај је у почетку био сиромашан дио града, а његови становници су живјели у скромним кућама, направљеним од пруга и блата, покривеним трском. Прву цркву, од истог материјала, као и прве куће, Алмашани су саградили у периоду 1718-1720. године. Нова црква је саграђена 1733. год., на мјесту старе, на темељима од печене цигле, са зидовима од черпића и дашчаним кровом (Продановић, 1997). Током читавог 18. вијека Алмашани су били у сталном успону. То доказује чињеница да су трећу цркву, која и данас постоји, саградили 1797. год., а она слови за највећу православну цркву у граду (Петровић, 1987). (Сл. 1. и 2)

Током 19. вијека Алмашки крај се развијао у духу новог времена, када цијели град доживљава својеврсни напредак у многим сферама живота. Након револуционарних дешавања 1848/49. год. и потпуног разарања, Алмашки крај је обновљен (Ердуђељи, 1894). На прелазу два вијека била је покренута снажна индустријализација. У то вријеме, у ширем рејону Алмашког краја налазиле су се многобројне фабрике (Томић, 1990). Међу најзначајнијим су „Плинару“, која се налазила на мјесту данашње топлане „Исток“, „Кулпин“, која је вршила прераду и конзервирање воћа и поврћа, фабрика за траке и пантљике, као и фабрика за производњу украса за баште (Томић, Ромелић, Јовановић, 2004). Проширена је прва новосадска фабрика, чувена „Свилара“, погонима за бојење, сортирање, паковање и складиштење свиле (Томић, 1990). (Сл. 3. и 4). У овом дијелу града отворене су и: Фабрика „Електропорцелан“, кланица, бродоградилште, фабрика газе, вате и завоја „Нива“ у Шумадијској улици, ливница, те „Аутокаросерија“ (Јовановић, 1994).

Сл. 1. и 2.
Алмашка црква и крст

Fig. 1. and 2.
Almaška church and the cross

Сл. 3. и 4.
Свилара прије и
послије обнове

Fig. 3. and 4.
Svilara (Silk factory) before
and after renew

Сл. 5. и 6.
Физиономија Алмашког
краја

Fig. 5. and 6.
Physiognomy of Almaški
district

Сл. 7. и 8.
Карактеристични уски
и кривудасти сокаци
Алмашког краја

Fig. 7. and 8.
Characteristic narrow and
twisted streets of Almaška
district

Посебну вриједност Алмашког краја чине његове морфолошке карактеристике, прије свега структура насеља, која је овдје неправилна и потпуно различита од било којег другог дијела Новог Сада. Алмашке улице су кривудавае, уске и неправилне и не сијеку се увијек под правим углом (Ђурчић, 1990). (Сл. 7. и 8)

Разлог овом преседану може се тражити у поријеклу Алмашана, који су се доселили са Косова и Метохије и који су одатле донијели културу и старе обичаје градње кућа, формирајући тако насеље уских и кривудавих улица, што је балканско-оријентални начин градње насеља (Ђурчић, 1992). То може бити истина, али само дјелимично, јер друга рационалистичка теорија говори у прилог томе да су рељефне и климатске прилике, у значајној мјери, утицале на такав урбанистички склоп. Наиме, познато је то да је Нови Сад настао на релативно ниском и плавном простору, као и значајан дио Алмашког краја, који се развио око велике баре Четири крајцара (Ђурчић, 1999). Да куће не би биле плављене, грађене су на алувијалним гредицама, као највишем и најоцједитијем земљишту (Петровић, 1987; Петровић, Миљковић, 1987).

Како су поменуте гредице биле уске и кривудавае, тако су и улице, које су пратиле њихову линију простирања, попримиле идентичну форму. Осим тога, брзина и јачина доминантног вјетра, кошаве, значајно су ослабљени закривљавањем улица (Бугарски, 1987; Давидовић, Ахметовић, 1994).

Овакве морфолошке карактеристике Алмашког краја су јединствене и, надасве занимљиве, и као стварност на терену и као духовност у причи њених становника. Поред специфичне морфологије изражене у облику улица, треба напоменути да Алмашки крај посједује карактеристична „трговска“ проширења на укрштањима појединих улица. На угловима таквих раскрсница се налазе тзв. куће „на лакат“, чији су углови, готово по правилу, били зарубљени. Некада су на таквим мјестима била врата, која су у највећем броју случајева сада зазидана, а кроз која се улазило у мале занатске радње, бакалнице или кафане. Најбољи примјер за то јесте кућа и дућан из 1931. год., на углу улица Саве Вуковића и Петра Кочића, у којој се некада налазила месара, касније продајни објекат Индустије „Борац“, а данас је ван функције, док је наспрам ње била прва кафана у овом дијелу града (Теренски рад - Гарача, 2019). (Сл. 9,10)

ПРОСТОРНО-ПЛАНСКА АКТА

План детаљне регулације Алмашког краја, наслањајући се на важећи *Генерални урбанистички план Новог Сада до 2021. год.*, као кључни плански документ, између осталог регулише и намјену простора, просторну организацију, мрежу инфраструктуре, уређење слободних и зелених

површина и наводи која се културна баштина налази на посматраном простору. План детаљне регулације дела Алмашког краја у Новом Саду израђен је на основу *Одлуке о изради плана детаљне регулације дела Алмашког краја у Новом Саду (Службени лист Града Новог Сада, бр. 15/2009)* донијете на XIII сједници Скупштине Града Новог Сада од 24. априла 2009. год., а сам ПДР је ступио на снагу по објављивању у *Службеном листу Града Новог Сада, 24. децембра 2010. године (бр. 58/2010)*.

План организације и уређења простора

У том смислу, план организације и уређења простора заснива се на: стимулсању процеса трансформације у дијеловима гдје су промјене вида становања и начина изградње већ започете; дефинисању мјере развоја у оквиру намјена и режима са циљем да се умањи хетерогеност простора; поштовању наслијеђене урбане матрице и регулационе линије улица; очувању амбијенталних вриједности и Алмашке цркве, као просторног репера градског значаја; уређењу јавних површина и преиспитивању могућности уклапања нелегално изграђених објеката. Ослањајући се на постављене принципе, а у циљу завршавања започетих цјелина и подстицања развоја ванстамбене намјене простора у рубним дијеловима Алмашког краја, уз Темеринску и Гундулићеву улицу, планира се изградња вишепородичних објеката са пословањем или пословних објеката, веће спратности (П+3+Пк и П+4+Пк). Према унутрашњости простора спратност је мања, П+2+Пк, а централни дио је још нижи, са спратношћу од П+Пк до П+1+Пк. Планирано је да приземне куће, са коришћењем поткровља, породично становање у режиму реконструкције и нове изградње, чине фронт улица Саве Вуковића, Лађарске, Барањске, дијела Светосавске, Матице српске, Милана Ракића, дијела Алмашке и Марка Нешића. У зони гдје је спратност ограничена на приземну, уз могућност коришћења поткровља, у највећој мјери се обезбјеђује очување амбијента, уз чување наслијеђених волуметријских односа, као важног елемента урбане матрице. Пословање је могуће реализовати на цијелом простору у комбинацији са становањем према дефинисаним условима. Организација је прилагођена стању, потребама корисника и оптималном искоришћењу простора. Развојност овог рјешења се базира на чињеници о вриједности мјеста, непосредној близини центра града и задржаној могућности изградње приземних објеката. За потребе паркирања користиће се простори на парцелама, у оквиру расположивих капацитета унутар регулације улица, а на подручју највеће концентрације, у зони Темеринске улице, планира се и изградња гараже са око 200 мјеста. (Сл. 11. и 12)

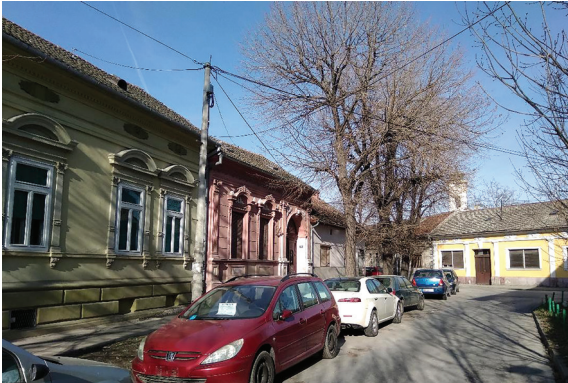
Сл. 9. и 10.
Трговско проширење са
кућама на угловима улица
Саве Вуковића и Петра
Кочића

Fig. 9. and 10.
Intersection with houses on
the corners of Sava Vuković
Street and Petar Kočić Street

Сл. 11. и 12.
Јавни паркинзи на
слободним парцелама и
проширењима у Алмашком
крају

Fig. 11. and 12.
Public parking on free plots
and extensions in the Almaški
district

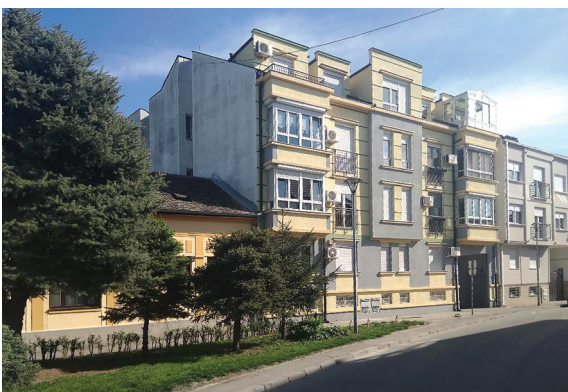
Сл. 13. и 14.
Мирујући саобраћај у
улицама Алмашког краја

Fig. 13. and 14.
Parked vehicles on the streets
of Almaška district

Сл. 15. и 16.
Постојећи зелени фонд на
улицама Алмашког краја

Fig. 15. and 16.
Existing greenery on the
streets of Almaški district

Сл. 17. и 18.
Неадекватне зграде
колективног становања
(П+2+Пк) у Алмашком крају

Fig. 17. and 18.
Inadequate collective housing
units (P + 2 + Ma) in Almaški
district

План саобраћаја

Када је ријеч о инфраструктури, у дијелу који се односи на саобраћај, у циљу побољшања моторизованог саобраћаја предвиђено је формирање спољњег прстена око центра града повезивањем Доситејевог и Алмашке са Улицом Павла Стаматовића, умјесто Улице Милана Ракића, што је посљедица измјена Генералног плана, а чиме ће се омогућити повезивање Београдског кеја са Булеваром краља Петра I. Осим тога, планиране су мање интервенције на постојећим коловозима у смислу побољшања геометријских елемената на њима, што ће допринијети да саобраћајнице и раскрснице буду комфорније и безбједније. Раскрсница улица: Милана Ракића, Земљане Ђуприје, Ђорђа Рајковића и Марка Миљанова планира се као модерна кружна раскрсница. Рјешење проблема неповољног капацитета мирујућег саобраћаја огледа се у изградњи нових блоковских и уличних паркинга, а паркирање возила за сопствене потребе власника вишепородичних стамбених објеката, свих врста изградње, потребно је да се обезбједи на грађевинској парцели изван површине јавног пута (ПДР, 2010). (Сл. 13-16 и 20-24)

Такође, треба размишљати о томе да се неке улице (нпр. Саве Вуковића, Косте Хаџи, Барањска и Старијина) затворе за колски саобраћај и постану пјешачке зоне за социјализацију, које би биле директно повезане са системом пјешачких улица у центру града, што би подстакло отварање угоститељских и занатских радњи, а то привукло туристе у овај дио града.

План уређења слободних и зелених површина

ПДР (2010) Алмашког краја констатује да постојећа вегетација представља изузетну биолошку и амбијенталну вриједност и да је треба сачувати, обновити и проширити, гдје год је то могуће (Сл. 13. и 15-18.). Евиденцијом постојеће вегетације утврђено је да је на овом простору велики број старих и средње старих стабала добре виталности, а да је мањи број стабала лошег квалитета, те да су заступљене врсте: јавор, липа, бреза, хрст, орах, дафина, софора, багрем, платан, руј, кисело дрво, брусонечија, тиса, туја, смрека и јела. Постојеће квалитетно дрвеће, а посебно стара вриједна стабла, потребно је сачувати и обезбједити их техничко-технолошким мјерама заштите од нове изградње. Алмашка црква са својим постојећим зеленилом представља врло значајан амбијентални и вегетацијски простор, који је потребно допунити квалитетном вегетацијом праћеном елементима партерног уређења. (Сл. 1. и 2) ПДР (2010) такође увиђа да су саобраћајнице оскудно озелењене, дрвореди проријеђени и неуједначени по квалитету и врсти дрвећа, као и да се поједине улице истичу квалитетним зеленилом старијих стабала добре виталности (Светосавска, Гундулићева, део Алмашке, Коче Коларова и Ђорђа Рајковића). У том смислу ПДР (2010) предвиђа да озелењавање саобраћајница треба ријешити

према садржају њихових попречних профила, тако да се постојећи дрвореди допуне садницама исте врсте, цијелом дужином саобраћајнице, гдје то просторне могућности допуштају. Озелењавање слободних површина унутар стамбених блокова треба да буде спроведено посебно за сваку парцелу, које ће на тај начин чинити мале уређене вртове, а њихов скуп укупни зелени фонд на овом простору.

Када је ријеч о уређењу слободних површина, ПДР (2010) констатује да улична проширења, иначе веома карактеристична за Алмашки крај, представљају посебну вриједност, коју треба пажљиво уређивати и обликовати, те да је ове просторе потребно допунити декоративним листопадним дрвећем, озелењеним жардинијерама и потребним урбаним мобилијаром. Овако формиран простори омогућиће одмор и окупљање станара и пролазника.

Културно-историјски значај

Од свих појединости везаних за културно-историјски значај непокретног наслијеђа на простору Алмашког краја, ПДР (2010) највише пажње поклања Алмашкој цркви Три Јерарха, њеној историји и архитектонским, те умјетничким карактеристикама. Међутим, важнија од свега је констатација да је, с обзиром на близину познатих археолошких налазишта, цијели простор потенцијално археолошко налазиште, те план утврђује обавезу извођача радова да приликом извођења радова, као мјеру заштите, изврши претходно археолошко истраживање терена. Урбанистичко рјешење у највећој мјери уважава добијене услове уз мјеру развојности која ће, дугорочно, ублажити хетерогеност простора. С обзиром на то да је претходна заштита истекла, појединачни објекти на списку евидентираних непокретности не наводе се појединачно, већ се на њих односе дефинисани режими.

ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ

Алмашки крај је, у посљедњих двадесетак година, постао мјесто градње објеката колективног становања, што у знатној мјери умањује његове амбијенталне вриједности и изузетан потенцијал за развој туризма. (Сл. 17. и 18) Приватне стамбене куће на овом простору се налазе у релативно лошем стању, што је дјелимично условила и чињеница да многи грађани очекују измјену урбанистичког плана, који би дозволио градњу вишеспратних објеката (П+3+Пк), што постојећим планским актом није предвиђено. Многобројни елементи урбаног мобилијара, који су некада красили улице Алмашког краја, више не постоје, нити служе својој намјени (чесме, бунари, крстови, канделабри), а мјеста на којима су се налазили, остала су празна и без историјски вриједних артефаката. (Сл. 2. Крст у порти Алмашке цркве, који се некада налазио на трговском проширењу испред цркве).

Од дијела који је наслоњен на Центар, преко улица Саве Вуковића, Светосавске, Барањске, које воде према Алмашкој цркви, као средишњој зони овог дијела града, објекти, осим Алмашке цркве, нису под било каквим видом заштите, те постоји велика могућност да се изгуби урбана веза између цркве, као појединачно најважнијег архитектонског објекта на простору Алмашког краја и амбијенталних цјелина, које су већ заштићене (Златних греда, Скерлићева улица и уже градско језгро). Стање на терену је, по питању изградње вишеспратница, релативно задовољавајуће, јер је у зони ПДР-а (2010) градња таквих објеката уведене у планске оквире. Но, у периоду прије доношења овог планског документа, дошло је до нарушавања амбијенталних вриједности. Тако су у Пећкој улици изграђена два (П+2+Пк) објекта, а у улицама Петра Кочића, Стеријиној и Матице српске неколико једносратних објеката са фасадама које не испуњавају услов уклапања у постојећу амбијенталну цјелину, подражавањем елемената фасадних платана у окружењу, те су на тај начин

видно нарушене физиономија и естетика ширег простора, чиме није испуњена тзв. интерполација нових објеката у постојећу просторну и архитектонску цјелину, на чему инсистира ПДР (2010) (Алфировић, Симоновић Алфировић, 2015). (Сл. 19. и 20) Такође, у Улици Саве Вуковића, на два мјеста, на раскрсници са Алмашком и Земљаних Њуприја, порушен је приземни стамбени објекат, чији се плац дуже вријеме користи као паркинг простор, што нарушава свеукупне амбијенталне вриједности овог дијела Алмашког краја (Тренски рад – Гарача, 2019). (Сл. 11, 12)

ТУРИСТИЧКО УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА

Проблем разматрања туристичког уређења Алмашког краја треба започети одређивањем по питању просторног обухвата, који је према својим садашњим амбијенталним карактеристикама најпогоднији за развој туризма, а у односу на цјелину обухваћену ПДР-ом (2010). Границе такве просторне цјелине ишле би осам улица: Алмашке,

Сл. 19. и 20.
Неадекватне зграде
колективног становања
(П+2+Пк) у Алмашком крају

Fig 19. and 20.
Inadequate collective housing
units (P + 2 + Ma) in Almaski
district

Сл. 21. и 22.
Трговска проширења на
укрштању улица Саве
Вуковића и Земљане
Њуприје

Fig. 21. and 22.
Intersection with houses on
the corners of Sava Vuković
and Zemljane Ćuprije Street

Сл. 23. и 24.
Проширења на укрштању
улица Стеријине, Барањске и
Хаџић Светића

Fig. 23. and 24.
Intersection with houses
on the corners of Sterijina,
Baranjska and Hadžić Svetića
Street

Карта бр. 2.
Туристички атрактиван дио Алмашког
краја са бројевима слика приказаних
у раду

Map 2.
Tourist attractive part of the Almaški
district with the numbers of pictures
shown in the paper

Саве Вуковића, Матице српске, Стеријином, Петра Кочића и коначно Светосавском. Као што је претходно поменуто, у дијелу рада посвећеном историји Алмашког краја, ово је дио Новог Сада са значајним морфолошким одступањима у односу на друге дијелове града, што га је учинило јединственим и препознатљивим. Управо је потребно искористити те разлике и специфичности и претворити их у доминантан туристички мотив овог дијела Новог Сада, приликом његовог туристичког уређења. На примјер, треба вратити старе називе улица, који су сами по себи били занимљиви. Потребно је поставити двојне називе улица, тако да стари називи буду израђени као ликовни прикази животиње, биљке, заната или појава које су означавале назив поједине улице. У том смислу постоје, или су постојале: Лончарска, Лађарска, Ћушчијска, као представнице еснафских улица, гдје су били груписани мајстори истог заната, затим: Жежева, Јазавчева, Црног петла, Мишија, као улице које носе назив по животињама, Липина или Орахова, назване по врстама дрвећа, те Месечев, Барин или Фабрички сокак, по одређеним природним или друштвеним појавама. Алмашки крај је познат и по карактеристичним „трговским“ проширењима на укрштањима појединих улица. (Сл. 9, 10. и 21-24) На угловима се налазе куће које су готово по правилу имале малу занатску радњу, бакалницу или кафану. То је данас права ријеткост, а туристичким уређењем би било предвиђено оживљавање ових простора, што би подразумевало отварање различитих врста пословних простора, али у складу са историјским и културним карактером мјеста. У том смислу долазе у обзир занатске радње, кафане и ресторани националне кухиње, пекарне, сувенирнице и сл. Карактеристика оваквих трговских проширења били су споменици, јавни часовници, чесме

или бунари, чиме је амбијентална цјелина била естетски заокружена, па се стога препоручује обнова оваквих јавних објеката, на истим или сличним мјестима, тако да не ремете промет саобраћаја. На тим проширењима могле би бити постављене и расклопне тезге, гдје би локално становништво продавало производе домаће радиности. Свако трговско проширење би било одређено за посебну групу производа, па би тако постојале „Зелена“, „Цвјетна“, „Млјечна“, „Бостан“, „Лончарска“ и неке друге пијаце.

Алмашки крај би могао бити предвиђен и за отварање ресторана и националних кућа свих етничких група које живе или су живјеле на простору Новог Сада. Националне куће су замишљене као специфичне поставке у којима, осим што гледа, посјетилац може и да дотакне и испроба експонате, те да проба специјалитете (слана и слатка пецива, колаче и пића) појединих етничких заједница. Као најинтересантније могле би бити отворене српска, мађарска, немачка, словачка, ромска, јеврејска или цинцарска кућа.

Требало би подстицати отварање мануфактура за израду сапуна, предмета од коже и крзна, свијећа, предмета од дуваног стакла, различитих инструмената од дрвета, као и чоколада, бомбона и шећерлема, а све то на традиционалан начин. Оно што би у овом примјеру било корисно и занимљиво јесте подстицање локалног становништва да стамбени простор, који не користе, опреме као собу или апартман за издавање, чиме би се усполили локални капацитети и радна снага, а туристима понудио јефтинији и алтернативни смјештај. Због будуће окупираности наведеним садржајима, била би неопходна посебна регулација саобраћаја у појединим дијеловима или пак у цијелој зони, нарочито нерадним данима, а пожељно

би било скинути слој постојећег асфалта и тако доћи до оригиналне калдрме, која је некада покривала улице овог дијела града и на тај начин вратити потребну аутентичност.

ЗАКЉУЧАК

Нема сумње да Алмашки крај као цјелина има потенцијала за укључивање у туристичку понуду Новог Сада, како због доброг положаја у односу на најужи центар града, тако и због архитектонског, урбанистичког, културног и историјског наслијеђа које баштини. Планска документа, а прије свега *План детаљне регулације* овог дијела града, недвосмислено имају за циљ очување затеченог наслијеђа, прије свега уличне матрице, која је другачија у односу на остатак града и генерално одступа од уличне структуре панонског типа насеља, као и карактеристичних проширења на мјестима укрштања више улица. Осим тога, ПДР (2010) води рачуна о одржавању и додатном озелењавању улица и трговских проширења, гдје је год то могуће, чиме ће овај дио града додатно добити на амбијенталним вриједностима. Изградња вишеспратница је строго ограничена, тако да П+3+Пк и П+4+Пк се подижу искључиво у спољашњем дијелу у зони Темеринске и Гундулићеве улице, док су за централни дио посматраног простора резервисани искључиво П+Пк до П+1+Пк, а само понегдје П+2+Пк. Ипак, на терену је ситуација нешто другачија, а што потиче из периода прије доношења ПДР-а (2010), због чега се размишља о уклањању или преправљању неких нелегално изграђених или неадекватних објеката. Ту би извршна власт морала да буде оштрија и сасвим јасно санкционише нелегалну градњу и свако непоштовање просторнопланских докумената, без обзира на то да ли је ријеч о спратности или о неадекватној фасади новоизграђених објеката. Веома је добро уочена потреба рјешавања проблема тзв. мирујућег саобраћаја, чиме би се добио простор за додатне садржаје и активности, а грађевинско и архитектонско наслијеђе више дошло до изражаја. Ипак, требало би преиспитати одлуку о пренамјени слободних парцела у паркинг површине, насталих рушењем старих стамбених објеката, јер се и на тај начин умањује амбијентална вриједност простора. Осим тога, треба размишљати и о томе да се неке улице затворе за колски саобраћај и постану пјешачке зоне за социјализацију, које би биле директно повезане са системом пјешачких улица у центру града. Дате су идеје и приједлози који се тичу уређења, опремања и давања специфичне намјене јавним и приватним просторима, а у функцији и у смислу развоја туристичке дјелатности, чиме се ПДР (2010) не бави у појединостима. Осим тога, анализа постојећег стања посматраног простора показала је да постоје извјесна одступања у односу на просторно-планска документа, са нагласком да је таква ситуација настала прије доношења ПДР-а (2010), чиме је просторна цјелина наружена у односу на првобитни архитектонски и урбанистички контекст, којем управо тежи важећи план.

ЛИТЕРАТУРА

- Aladžić, V. (2010) *Razvoj koncepta unutrašnjeg grada Subotice u XVIII i XIX veku, Arhitektura i urbanizam* **29**, str. 22–29.
- Alfirević, Đ. i S. Simonović Alfirević (2015) *Interpolacija u arhitekturi: pristup projektovanju interpoliranih objekata i „spona“ kao integrativni element, Arhitektura i urbanizam* **41**, str. 24–39.
- Bugarški, D. (1987) *Klimatske prilike*, u: Ćurčić, S. (ur.), *Novosadske opštine I – Geografske monografije vojvodanskih opština*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, str. 46–93.
- Garača, V., G. Jovanović i A. Trifković (2010), *Planiranje i turističko uređenje prostora: Slučaj Petrovaradinske tvrđave, Arhitektura i urbanizam* **30**, str. 53–63.
- Garača, V., N. Ćurčić, S. Vukosav, (2012) *Planiranje i turističko uređenje Jodne Banje u Novom Sadu, Arhitektura i urbanizam* **36**, str. 36–43.
- Generalni plan grada Novog Sada do 2021. godine* (2001) JP „Urbanizam“, Zavod za urbanizam, Novi Sad
- Davidović, R. i D. Ahmetović-Tomka (1994) *Morfološke karakteristike Grada Novog Sada*, u: Bogdanović, Ž. (ur.), *Novosadske opštine III – Geografske monografije vojvodanskih opština*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, str. 291–307.
- Erdujhelji, M. (1894) *Istorija Novog Sada, Izdavačka knjižarnica i štamparija Pajevića*, Novi Sad
- Jovanović, G. (1994) *Industrija*, u: Davidović, R. (ur.) *Novi Sad III – Geografske monografije vojvodanskih opština*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, str. 53–64.
- Kuzović, D. (2018) *Trg i ulica – prostorni i funkcionalni odnosi na primeru Trga partizana u Užicu (1961), Arhitektura i urbanizam* **46**, str. 47–53.
- Militar, T. (2000) *Novi Sad na raskrsnici minolog i sadanjenog veka*, Gradska biblioteka u Novom Sadu, Novi Sad
- Milovanović, A. (2018) *Treći Beograd: pregled razvoja urbanističke misli i delovanja u periodu od 1921. godine do danas, Arhitektura i urbanizam* **46**, str. 16–25.
- Petrović, J. i Lj. Miljković (1987) *Reljef novosadske okoline*, u: Ćurčić, S. (ur.), *Novosadske opštine I – Geografske monografije vojvodanskih opština*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, str. 20–30.
- Petrović, B. (1987) *Novi Sad*, Matica Srpska, Novi Sad
- Petrović, J. (1987) *Geološka građa i tektonski odnosi*, u: Ćurčić, S. (ur.), *Novosadske opštine I – Geografske monografije vojvodanskih opština*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, str. 9–19.
- Plan detaljne regulacije dela Alamaškog kraja* (2010) JP „Urbanizam“, Zavod za urbanizam, *Službeni list Grada Novog Sada* br. 58/2010.
- Prodanović, D. (1997) *Podbara i Salajka – Pitanja graditeljskog kontinuiteta rodnih prostora Novog Sada*, DANS, Novi Sad
- Rožić, D. (2007) *290 godina Podbare i Alamaškog kraja*, Gradski centar Fokus, Novi Sad
- Tomčić, P. (1990) *Industrija*, u: Davidović, R. (ur.), *Novi Sad II: Društvena geografija – Geografske monografije vojvodanskih opština*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, str. 171.
- Tomčić, P., J. Romelić i G. Jovanović (2004), *Industrija Bačke*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad
- Ćurčić, S. (1990) *Morfološke karakteristike naselja*, u: Davidović, R. (ur.), *Novi Sad II: Društvena geografija – Geografske monografije vojvodanskih opština*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, str. 394–403.
- Ćurčić, S. (1992) *Geografija naselja*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad
- Ćurčić, S. (1999) *Novi Sad – geografske karakteristike, Zbornik radova instituta za geografiju* **29**, str. 5–19.

ИЛУСТРАЦИЈЕ

Аутор слика и илустрација: Вук Гарача